

COMPARATIVE ANALYSIS OF MULTICULTURALISM IN AZERBAIJANI AND MACEDONIAN SOCIETY

Jordanka Galeva

University Goce Delcev-Stip, Republic N. Macedonia, jordanka.galeva@ugd.edu.mk

Abstract: Taking into consideration the constitutive element of the state, according to the Macedonian constitution (1991) and the Azerbaijani constitution (1995), the constituent people are the majority people, i.e. the Azerbaijani people in Azerbaijan and the Macedonian people in Macedonia. Additionally, in the Macedonian constitution it is stated that full civil equality and permanent coexistence of the Macedonian people with Albanians, Turks, Roma, Vlachs and other nationalities is ensured, while the Azerbaijani constitution explains that the people of Azerbaijan are the citizens of the Republic of Azerbaijan living in and outside its territory. Although ethnic Azerbaijanis represent 91.6% of the total population, the Azerbaijani constitution promotes the civil principle of constitutiveness, while in the Macedonian case, although 33% of the population does not belong to the majority people, the constitution is founded on the national principle, i.e. 67% of the population is constitutive. This provision in the Preamble, (which is a declaration and an integral part of the Macedonian Constitution), did not mean that other nationalities who are citizens of Macedonia are discriminated or neglected, on the contrary, the Constitution provides special rights for protection of nationalities and development of their identity. Furthermore, the constitutional provisions in both countries determine the official language of the country (Azerbaijani in Azerbaijan, Macedonian in Macedonia) and guarantee the development of other non-official languages, with the difference that in the Macedonian case it is specified in which cases another official language is used, different from Macedonian. Regarding the religion issue, both constitutions provide the right to free religion, again with one difference: in the Macedonian case the constitution mentions the Macedonian Orthodox Church and guarantees equality of other religious communities and religious groups with it. Taking into consideration that the Azerbaijani model of multiculturalism is promoted as tolerant, the paper deals with comparative analysis of the constitutional provisions for protection and promotion of multiculturalism, in order to understand if there are common threads and how close or similar the Macedonian model is to the Azerbaijani model.

Keywords: multiculturalism, constitutional norms, minority rights, Azerbaijan, Macedonia

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ ВО АЗЕРБЕЈЦАНСКОТО И МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО

Јорданка Галева

Универзитет Гоце Делчев – Штип, Република С. Македонија, jordanka.galeva@ugd.edu.mk

Резиме: Земајќи го во предвид конститутивниот елемент на државата, според македонскиот устав (од 1991) и азербејцанскиот устав (од 1995) конститутивен народ е мнозинскиот народ, односно азербејцанскиот во Азербејцан и македонскиот народ во Македонија, со таа разлика што во македонскиот случај се наведува дека ќе се обезбедува целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Ромите, Власите и други националности, додека во азербејцанскиот устав се објаснува дека народот на Азербејцан се граѓаните на Република Азербејцан кои живеат на и надвор од нејзината територија. Иако етничките азербејцанци претставуваат 91.6% од вкупното население, азербејцанскиот устав го промовира граѓанскиот принцип на конститутивност, додека во македонскиот случај иако 33% од населението не припаѓа на мнозинскиот народ, уставот се води од националниот принцип, односно носител на конститутивноста е 67% од населението. Ваквата поставеност во Преамбулата, која претставува свечена декларација и составен дел на македонскиот устав, не значеше дека другите националности кои се граѓани на Македонија се дескриминирани или занемарени, напротив во уставот се обезбедени посебни права за заштита на припадниците на националностите и за развој на нивниот идентитет. Понатаму, според уставните одредби и во двете држави се одредува кој е службен јазик на државата (азербејцанскиот во Азербејцан, македонскиот во Македонија) и се гарантира развој на другите јазици кои не се службени, со таа разлика што во македонскиот случај се прецизира во кои случаи се употребува друг службен јазик, различен од македонскиот. Во однос на религиозното прашање, и двата устави го обезбедуваат правото на слободна вероисповест, повторно со една разлика, што во македонскиот

случај уставот ја споменува Македонската православна црква и гарантира еднаквост на другите верски заедници и религиозните групи со неа.

Клучни зборови: мултикултурализам, уставни одредби, малцински права, Азербејџан, Македонија

1. ВОВЕД

Предметот на ова истражување е азербејџанскиот и македонскиот модел за заштита и промоција на мултикултурализмот, со цел да се види дали постојат заеднички нишки и колку македонскиот модел е близок или сличен на азербејџанскиот модел, кој го носи епитетот модел на толеранција. Во првиот дел на трудот е направена анализа на уставните одредби а во вториот компарација на промоцијата на мултикултурализмот во двете земји. Во крајниот дел на трудот се дадени заклучни гледишта.

2. УСТАВНА ЗАШТИТА НА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ ВО АЗЕРБЕЈЏАНСКОТО ОПШТЕСТВО

Азербејџан е држава кој се простира на површина од 86.600 км² сместена во јужниот дел на кавкаскиот регион. Се граничи со Ерменија, Грузија, Иран, Русија, Турција и со водите на Каспиското море, а во границите на нејзината територија влегуваат и ескавата Накшиван и спорниот регион Нагорно-Карабах. Со своите соседи споделува еден дел од историјата⁷, факт која претставува и една од причините за мултикултуралноста на нејзиното население. До прогласување на својата самостојност во 1991 година, таа исто како Грузија и Ерменија е дел од Советскиот Сојуз (од 1920 година), а претходно под власт на руската империја (до 1918). Во периодот пред руската доминација е дел од персиската империја (чиј наследник денес е Иран), додека со Турција ја поврзува етничката и културна припадност на мнозинскиот дел од населението. Првата Азербејџанска Демократска Република се конституира на 28 мај 1918 година, но по 23 месеци истата ќе доживее руска инвазија и ќе стане дел од Советскиот Сојуз. Својата самостојност (од советскиот сојуз) ја прогласува во 1991 година, додека уставот го донесува во 1995 година⁸. Во првата глава на уставот (насловена „моќта на народот“) се содржани одредби кои го одредуваат изворот на моќта, суверенитетот, правата за преставување на народот и неговото единство, додека во втората глава се одредуваат фундаментите на државата. Интересно е што во уставот се дава предимство на народот и она што е поврзано со него, давајќи на тој начин значење на тоа: колку е битен народот за создавање на азербејџанската република. Во првиот член од уставот се одредува дека за народ на Азербејџан се сметаат граѓаните на Република Азербејџан кои живеат на и надвор од нејзината територија и кои се подредени на државата и на нејзините права. Членот 5 насловен “Единство на народот“ пак, одредува дека народот на Азербејџан треба да биде здружен и дека претставува основа на државата Азербејџан, која е заедничка и неделива татковина на сите нејзини граѓани. Оттука прашањето кое се поставува е: кои се грѓаните на Азербејџан и како се постигнува нивното единство? Според последните податоци⁹ од почетокот на 2020 година вкупниот број на населението во Азербејџан изнесува 10.067.100 жители, а според етничката припадност (2009¹⁰), 91.6% се Азербејџанци, 2% се Лезгин, 1.3% се Руси, 1.3% се Ерменци, 1.3% се Талиш, додека остатокот од 2.4% се од друга етничка припадност, како авари (0.6%), турци (0.4%), потоа татари, тати и украини (секоја по 0.3%), сакури, грузијци, евреји, курди (секоја по 0.1%), кризи, удини (секоја по 0.04%) и 0.2% се киналги¹¹. Земајќи во предвид дека Уставот одредува дека религијата е одделена од државата (член 18) и ја гарантира слободата на религија, право на самостојно дефинирање на својот став кон

⁷ Natalizia, G., Pommier Vincelli, D. (a cura di), (2012) *Azerbaijan, una lunga storia*, Passigli Editori, Firenze, (04.02.2021) Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/264542999_Azerbaijan_Una_lunga_storia

⁸ Првиот устав е усвоен на All-Azerbaijan Soviet Congress, кој подоцна во 1925 година на четвртиот All-Azerbaijan Soviet Congress ќе добие нова верзија прилагодена на советскиот устав од 1921 година Од 1922 до 1936 година иако во рамките на Советскиот Сојуз Азербејџан е дел од Транскавказката Социјалистичка федеративна Советска република, а со усвојување на советскиот устав од 1936 година станува Азербејџанска Советска Социјалистичка Република. Последниот устав на Советската азербејџанска република ќе биде усвоен на 21 април 1978 година во согласност со советскиот устав, а по прогласување на независноста ќе биде заменет со оној од 1995 година. The Constitution of the Republic of Azerbaijan, (04.02.2021) Retrieved from https://www.legislationline.org/download/id/5748/file/Azerbaijan_Const_1995_am2009_en.pdf

⁹ Statistical Yearbook of Azerbaijan 2020, The state statistical committee of the Republic of Azerbaijan, (04.02.2021) Retrieved from https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/?lang=en

¹⁰ The world Factbook, country Azerbaijan, CIA, (04.02.2021) Retrieved from <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/azerbaijan/>

¹¹ Statistical Yearbook of Azerbaijan 2020, Op.cit..

религијата, практикување, изразување и ширење на верските убедувања, без да се нарушува јавниот ред и морал, како и забрана за принудно изразување на религијата или извршување на верски ритуали или учество на верски церемонии (член 48), ја оправдува и разноликоста на верските заедници кои се регистрирани на територијата на Азербејџан. Имено според статистичките податоци¹², мнозинството на населението во Азербејџан, односно 96.6% е муслиманско (шиити), 3% се христијани, помалце од 0,1% се припадници на други религии, и исто толкава процентуалност не се поврзуваат со ниедна религија (проценка од 2010 година). Според податоците на Државниот комитет за религиски асоцијации на Република Азербејџан¹³, во земјата постојат 942 регистрирани верски заедници, од кои 907 се исламски (со 2054 џамии), 35 се не – исламски: од кои Христијански се 24 (со 14 цркви), Еврејски се 8 (со 7 синагоги), има 1 Кришна заедница и 2 Бахаи. Статистичките податоци (на ЦИА од 2009 година) регистрираат разноликост и во јазиците кои се користат од страна на населението, која е изразена на следниот начин: 92.5% од населението го зборува азербејџанскиот јазик, 1.4% рускиот јазик, 1.4% ерменскиот јазик и 4.7% зборуваат други јазици. Имено иако според уставниот член 21, азербејџанскиот јазик е службен јазик на Република Азербејџан, Републиката гарантира слободна употреба и развој и на другите јазици кои се зборуваат и користат од страна на населението. Поконкретно, Уставот го обезбедува правото да се користи својот роден јазик и правото на образование и извршување на креативна активност на јазикот на кој се посакува (чл.45), како и употреба на јазикот на мнозинското население од одредена област, во правните процедури (член 128). Членот 7 од Законот за образование пак, одредува дека образованието во образовните институции се одржува на службениот јазик, но во исклучителни случаи (меѓународни спогодби или врз основа на договори со извршните власти) на барање на граѓаните и основачите на образовни институции, образованието може да се одржува и на други јазици во согласност со одредени стандарди и услови. Од вака поставениот Устав, може да се заклучи дека не се прават рестрикции ниту на верска ниту на јазична основа, што директно или индиректно значи и слободна промоцијата на мултикултуралноста на населението.

3. УСТАВНА ЗАШТИТА НА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ ВО МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО

Република Македонија е дел од географскиот регион Македонија кој е сместен во Југоисточниот дел на Европа, во срцето на Балканскиот Полуостров. Се простира на површина од 25.430км² и граничи со Србија, Бугарија, Грција, Албанија и Косово. Како држава се конституира во 1944 година како Демократска Федерална Македонија во рамките на југословенската федерација, а во 1946 година го носи првиот устав на Народна Република Македонија. Во 1991 година со прогласување на својата независност, ќе излезе од југословенската федерација и ќе се конституира како независна и суверена Република Македонија. Според уставот¹⁴ кој ќе биде усвоен истата година во ноември, Македонија се конституира како национална држава на македонскиот народ (во Преамбулата), а македонскиот јазик и кирилското писмо се службени во Република Македонија (член 7). Според податоците од последниот попис, пред осамостојувањето, спореден во 1981 година, нејзиното население броело 1.909.136 жители од кои 67% се изјасниле како Македонци, 19.8% како Албанци, 4.5%, како Турци, 2.3% како Роми, 0.3% како Власи, 2.3% како Срби и 3.8% како припадници на други националности. Земајќи ги во предвид овие бројки во уставот од 1991 година се наведуваше дека во Република Македонија се обезбедува целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Турците, Ромите, Власите и другите националности кои живеат во Македонија, а во делот на темелните вредности, членот 8 гарантираше слободно изразување на националната припадност, додека правото на слободно изразување, негување и развивање на идентитетот и националните особености, како и правото на припадниците на националностите да основаат културни и уметнички институции, научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот идентитет, ги гарантираше членот 48. Во однос на јазиците на националностите членот 7 гарантираше дека во единиците на локалната самоуправа во кои, како мнозинство или како значителен број живеат припадниците на националностите, во службена употреба покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, се и јазикот и писмото на националностите под услови и на начин утврдени со закон. Членот 78 пак наведуваше дека, за прашањата од меѓунационален карактер се грижи Советот за меѓунационални односи кој има задача да ги разгледува овие прашања и да дава совети и предлози за нивно

¹² The world Factbook, Op.cit..

¹³ The State Committee on Religious Associations of the Republic of Azerbaijan, (04.02.2021) Retrieved from http://www.dqdk.gov.az/en/view/pages/306?menu_id=83

¹⁴ Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, бр.52 од 22.11.1991 <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/19D704B29EC040A1968D7996AA0F1A56.pdf>

решавање. Покрај ова во членот 9 се одредува дека граѓаните на РМ се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, социјалното и националното потекло, политичко и верско уверување, имотната и општествена положба, а членот 19 гарантира слободно и јавно изразување, поединечно или во заедница со други, изразување на верата, како и еднаквост на верските заедници и религиозните групи со Македонската православна црква. Вака поставен уставот целосно гарантираше права и развој на националностите кои живеат на нејзината територија, што претставува и основа за промоција на мултикултурализмот.

4. ПРОМОЦИЈА НА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ ВО ДВАТА СЛУЧАИ

Кога се зборува за мултикултурализам постојат две асоцијации: првата не асоцира на мозаик од различности кои претставуваат богатство за едно општество; втората не асоцира на потенцијален фактор за конфликт, во случај да постои дескриминација на правата на едни, во однос на други. Една од изјавите на азербејџанскиот национален лидер Heydar Aliyev е дека: „земјата станува многу помоќна кога соединува повеќе нации, затоа што секоја од нив придонесува до универзалната култура и цивилизација и истиот потенцира дека мултинационалноста на азербејџанското население претставува богатство и вредност која секогаш ќе биде чувана¹⁵. Како се зачувува и како се промовира мултикултуралноста во азербејџанското општество? Во овој контекст интересно е да се земе во предвид една изјава на азербејџанскиот амбасадор во Холандија кој зборува за интеркултурната и религиската толеранција на азербејџанскиот модел¹⁶. Во овој контекст ги набројува следните примери: првиот азербејџански парламент од 1918 година бил составен од членови со различна етничка припадност, од кои во мнозинство Азербејџанци, потоа Ерменци, Руси и по 1 претставник Евреин, Германец, Грузијец и Полјак¹⁷. (За разлика од тогаш, денес во азербејџанскиот парламент нема стриктна дистинкција врз основа на етничка припадност, но секако во неговиот состав има припадници на етничките малцинства). Во однос на религиската слобода која се практикува низ целата земја, бројните христијански религии, како и цркви (меѓу кои германско лутеранските изгредена во 1854 и 1899 година) се примери за верска толеранција. Во однос на мултијазичноста интересно е да се напомене дека Кхиналиг селото е населено со етничко малцинство со потекло од жителите на историската Кавкаска Албанија и е единствено во светот по својот јазик, а азербејџанската влада обезбедува зачувување на јазикот како на оваа единствена популација, така и на другите етнички малцинства. Други етнички села се она на Евреите, познато како Црвен град или Еруслаим на Кавказот кој претставува модел за толеранција и почитување на различноста. Потоа селото на Молоканите (Ивановка), на Удините (Ниј) и на Киналиг (Губа). За промоција на сите овие различности основан е Меѓународниот центар за мултикултурализам во Баку кој работи на промоција на мултикултурализмот, додека за сите мултикултурни, интер-етнички и религиски прашања постои и специјален советник при Владата.

Во македонскиот случај иако уставот ги задоволуваше меѓународните стандарди за заштита на малцинствата, сепак најголемото малцинство составено од Албанците не беше задоволно и бараше нивните права да се прошират до степен да станат конститутивен народ, а нивниот јазик втор службен јазик во државата. Според претставници на оваа етничка заедница, во државата се промовираше моноетнизација односно потенцирање и промоција само на македонскиот обележја, карактеристики, симболи и сл. По десетгодишен период на негодувања, поставувани барања (кои до некаде беа остварени) во 2001 година дојде до вооружен конфликт помеѓу ОНА и македонските одбранбени сили. Конфликтот траеше неколку месеци и заврши со потпишување на договор (Охридски рамковен договор) кој претставува основа за промените на уставните одредби во насока за промоција на мултикултурниот карактер на општеството. Во согласност ОРД и усвоените амандамани од 2001 година, новата содржина на преамбулата промовираше дека македонската држава е конституирана од граѓаните на Република Македонија (промовирајќи го на тој начин на граѓанскиот принцип), и во продолжение, објаснуваше кои се граѓаните на Републиката, односно која е нивната етничка припадност: македонскиот народ и делови од албанскиот, турскиот, српскиот,

¹⁵ Humbatli, F., (2016), *Multiculturalism in Azerbaijan: Multiculturalism in architecture, art and social life*, 2 September, (04.02.2021) Retrieved from https://multiculturalism.preslib.az/en_others-hpt5PRUsV3.html

¹⁶ Akhundov, F., Ambassador of the Republic of Azerbaijan in Nederland, (2020), *Azerbaijan is a model of multiculturalism and tolerance*, *Diplomat Magazine "For diplomats, by diplomats"*, 5 April, (04.02.2021) Retrieved from <https://diplomatmagazine.eu/2020/04/05/azerbaijan-is-a-model-of-multiculturalism-and-tolerance/>

¹⁷ Hasanova, E., Huseynov, R., (2018) *Azerbaijan Democratic Republic: the first democratic parliamentary and secular republic in the Islamic Fact*, in *New Eastern Europe magazine* (04.03.2021) Retrieved from <https://neweasterneurope.eu/2018/06/01/azerbaijan-democratic-republic-first-democratic-parliamentary-secular-republic-islamic-east/>

ромскиот, влашкиот, бошњачкиот народ и други делови од народи кои живеат во Македонија¹⁸. Од уставот се отфрли терминот националности и истиот беше заменет со заедници. Покрај ова со амандманот 5, покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, како службен јазик (чија употреба е законски уредена), се вовеле и оној јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните. За промоција пак на религиската различност, членот 19 беше дополнет со набројување и на: Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-Методистичката црква, еврејската заедница и други верски заедници и религиозни групи¹⁹. Уставни дополнувања беа направени и во темелните вредности содржани во членот 8, каде со амандманот 6 се додаде: *соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и во другите институции на сите нивоа*, додека со амандманот 10 се замени чл. 69, со кој се вовеле Бадинтеровото правило²⁰. Во согласност на овие уставни измени беа донесени и законски измени како за територијална измена на општинските граници, така и за употреба на јазиците и знамињата на заедниците. Врз основа на овие измени се креираа мултикултурни општини (31) во кои се користат и јазици на немнозинските заедници, а во оние кои претставуваат мнозинство или се повеќе од 50% се истакнуваат и нивните знамиња. Покрај овие новитети, континуирано се спроведуваат политики за правична и соодветно вработување на сите заедници во државните органи, додека за поголемо учество на заедниците во одлучување за прашања кои ги засегаат нивната култура, јазик и друго основан е Комитет за односи помеѓу заедниците како собраниско тело и комисии за односи помеѓу заедниците на општинско ниво. Од гореизнесеното може да се заклучи дека уставната норматива во двете држави обезбедува заштита и промоција на мултикултурноста, но и покрај тоа, во Извештаите, согласно Конвенцијата за заштита на малцинствата, постојано се укажува на одредени недостатоци и се даваат оценки и препораки. Од Четвртото Мислење на Советодавниот комитет за Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства за Азербејџан, од 2019 година²¹, покрај позитивните оценки и одредени забелешки се наведува дека „азербејџански мултикултурализам“ се однесува повеќе на меѓународен контекст, од колку на национален, посочувајќи дека повеќе доминира граѓанскиот, отколку етничкиот дискурс, со кој се редуцира можноста на припадниците на националните малцинства да ги изразат сопствените етнички идентитети. Одговорот на оваа забелешка од страна на азербејџанската Влада е дека: коцептот за „азербејџански мултикултурализам“, не е насочен да ја намали способноста за изразување на етничноста на лицата припадници на националните малцинства, туку да гарантира нивно слободно и сигурно живеење во една заедничка географска област. Во однос на забелешката „недоволна информираност за прашања што се однесуваат на културата, историја, јазици на националните малцинства во прирачниците и учебниците“, Владата напоменува дека: културата и историјата на сите народи што живеат во Азербејџан се рефлектираат во учебниците за историја и географија на Азербејџан и дека токму ова е причината зошто се развиваат традициите на мултикултурализмот во земјата, а студентите созреваат како толерантни личности. Во однос на коментарите и препораките упатени на Македонија, во Четвртото Мислењето од 2016 година²² се даваат препораки кои

¹⁸ Последната измена која ја претрпи преамбулата, направена во 2019 година, вовеле нова ставка во името на државата (амандман 33) и предвиде бришење на на зборовите „кои живеат во нејзините граници“ (амандман 34) и оттука финалната содржина на Преамбулата денес гласи: „Граѓаните на Република Северна Македонија, македонскиот народ, дел од албанскиот народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ и други,..“

¹⁹ Со именувањето само на Македонската православна црква во членот 19, Албанците сметаа дека истата се поистоветува како симбол на државата, (иако во уставот се одредуваше дека е одделена од неа) и не споменувањето на другите верски заедници (од кои на исламската заедница и припаѓа околу 30% од населението), се чинеше дека едни верници се фаворизираат, а други дескриминираат.

²⁰ Според Бадинтеровото правило, при донесување одредена одлука потребно е двојно мнозинство, односно, мнозинство од вкупните гласови, меѓу кои треба да има мнозинство од присутните пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во РМ гласовите на претставниците од немнозинските заедници.

²¹ Се дава позитивна оценка за напорите за едукација на младите за мултикултурализам и толеранција; за наставата на руски и грузиски јазик која е релативно добро развиена и има подобрувања во објавувањето материјали за учење за јазиците на малцинствата. Комитетот го пофалува значителниот напредок во подобрувањето на условите за живот на внатрешно раселените лица. National Minorities in Azerbaijan: new report published, Council of Europe news, 04.02.2019, Strasbourg, (04.02.2021) Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/baku/-/national-minorities-in-azerbaijan-new-report-published>

²² Comments of the Government of “the former Yugoslav Republic of Macedonia” on the Fourth Opinion of the Advisory Committee on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by “the former Yugoslav Republic of Macedonia” (04.02.2021) Retrieved from <https://rm.coe.int/16806d23e2>

треба итно да се спроведат, меѓу кои изградба на интегрирано општество и интегрирано и повеќејазично образование, како и учебници со интеркултурна содржина. Во однос на овие препораки беше подготвена Национална стратегија за развој на концептот на едно општество и интеркултурализам и се преземаа мерки и активности преточени во закони во насока за создавање на интегриран и мултикултурен образовен систем во согласност со Стратегијата за образование за периодот 2018-2025 и со Стратегијата „Чекор кон интегрирано образование во образовниот систем,,.

5. ЗАКЛУЧОК

Тргувајќи од фактот дека азербејџанскиот модел на мултикултурализам се промовира како толерантен, истражувањето покажа дека во азербејџанскиот случај уставот се заснова на граѓанскиот принцип, се гарантираат права за верска слобода и развој на другите јазици и паралелно се работи на развој на мултикултурализмот. Во однос на македонскиот случај, иако уставот ги задоволува меѓународните стандарди, се покажа неопходно дека во уставот националниот принцип треба да се замени со граѓанскиот, а истовремено преку други уставни измени, да се одрази и промовира мултикултуралноста што значи изразување, потенцирање и развивање на различностите. Меѓутоа откако почна имплементацијата на Охридскиот Рамковен Договор, односно измените на уставните и законски одредби, се воспостави дека моделот на мултикултурализам уште повеќе ги разделува луѓето и креира паралелни светови, заради која причина дополнително почнаа да се носат стратегии за интеркултурализам. Во азербејџанскиот случај пак, чиј модел се промовира како толерантен и успешен модел за мултикултурализам, забелешки секако постојат, но прашањето е дали истиот е нешто повеќе од македонскиот. Одговорот би бил *не*, затоа што и во двата случаи се почитува верската, јазичната и културна различност, со таа разлика што во македонскиот модел има подетално расчленување на различностите. На пример, Законот одредува во која општина, во кои институции, за која цел, кој јазик се зборува. Потоа кое знаме каде се истакнува, кој празник од кој се празнува, кои ученици во која смена одат во училиштата, итн. Постои расчленување и сегрегација на општеството која денес преку политики на интеркултурализам се прават обиди да се надминат.

ЛИТЕРАТУРА

- Akhundov, F., Ambassador of the Republic of Azerbaijan in Nederland, (2020). Azerbaijan is a model of multiculturalism and tolerance, *Diplomat Magazine “For diplomats, by diplomats”*, 5 April, (04.02.2021) Retrieved from <https://diplomatmagazine.eu/2020/04/05/azerbaijan-is-a-model-of-multiculturalism-and-tolerance/>
- Comments of the Government of “the former Yugoslav Republic of Macedonia” on the Fourth Opinion of the Advisory Committee on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by “the former Yugoslav Republic of Macedonia” (04.02.2021) Retrieved from <https://rm.coe.int/16806d23e2>
- Constitution of the Republic of Azerbaijan, (04.02.2021) Retrieved from https://www.legislationline.org/download/id/5748/file/Azerbaijan_Const_1995_am2009_en.pdf
- Hasanova, E., & Huseynov, R. (2018). Azerbaijan Democratic Republic: the first democratic parliamentary and secular republic in the Islamic East, in *New Eastern Europe magazine* (04.03.2021) Retrieved from <https://neweasterneurope.eu/2018/06/01/azerbaijan-democratic-republic-first-democratic-parliamentary-secular-republic-islamic-east/>
- Humbatli, F. (2016). *Multiculturalism in Azerbaijan: Multiculturalism in architecture, art and social life*, 2 September, (04.02.2021) Retrieved from https://multiculturalism.preslib.az/en_others-hpt5PRUsV3.html
- Natalizia, G., Pommier Vincelli, D. (a cura di), (2012). *Azerbaijan, una lunga storia*, Passigli Editori, Firenze, (04.02.2021) Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/264542999_Azerbaijan_Una_lunga_storia
- National Minorities in Azerbaijan: new report published, Council of Europe news, 04.02.2019, Strasbourg, (04.02.2021) Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/baku/-/national-minorities-in-azerbaijan-new-report-published> Statistical Yearbook of Azerbaijan 2020, The state statistical committee of the Republic of Azerbaijan, (04.02.2021) Retrieved from https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/?lang=en
- The State Committee on Religious Associations of the Republic of Azerbaijan, (04.02.2021) Retrieved from http://www.dqdk.gov.az/en/view/pages/306?menu_id=83 The World Factbook, country Azerbaijan, CIA, (04.02.2021) Retrieved from <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/azerbaijan/>
- Устав на Република Македонија, Службен весник на РМ, бр.52 од 22.11.1991 <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/19D704B29EC040A1968D7996AA0F1A56.pdf>